

Jernej Mlekuž

SLOVENCİ V MENDOZI: POSKUS >> PROSTORSKO-ANTROPOLOŠKE << ŠTUDIJE *

»Zdomstvo v duhovnem smislu pojma je v svojih najboljših in najizvirnejših oblikah bilo prečiščeno vračanje na avtohtona rodna tla, trpko seganje k skrivnosti narodnih korenin, očiščevanje lastnih narodnih pozicij in določanje novih razsežnosti narodne biti.«
(Detela, 1993, str. 11)

Pričujoče besedilo je nastalo kot poskus opredelitve vloge in pomena »izvornega«¹ prostora med Slovenci, živečimi v Mendosi in okolici v Republiki Argentini, izseljenimi zaradi ekonomsko-političnih vzrokov v času med svetovnimi vojnami in političnih vzrokov v letih po drugi svetovni vojni. Največkrat zanemarjen in nerazjasnjen pomen prostora pri oblikovanju in ohranjanju etnične, narodne in nacionalne identitete me je vodil k zamisli, da bi vlogo prostora primerjal z drugimi elementi ali komponentami narodne identitete (jezik, kultura, politika, gospodarstvo, zgodovina itd.). Razpetost med priselitveno in »izvorno«² kulturo ter prostor postavljata izseljence in njihove potomce pred številne osebne odločitve in vprašanja. Odgovori na njih oziroma splet odgovorov, ki so lastni vsakemu izseljencu in njihovim potomcem, so nadvse enkratna in neponovljiva celota. Govorim torej o subjektivnem pojmu, ki bi ga nadvse težko obravnaval s kvantitativnimi metodami, in to potrjuje ne le delo na terenu, temveč tudi predstavitev rezultatov. Če sem bil kot preučevalec ves čas v precepu med teoretičnim in praktičnim pristopom, med preučevanjem na ravni posameznika in posploševanjem, je to besedilo rešitev iz zagate, saj ponuja sintezo vsega naštetega. Zato je tudi treba naslednje tipe oziroma razdelitve razumeti kot prehodne (tudi generacijsko), torej zvezno

prehajajo ena v drugo. Medgeneracijska tipologija v nadaljevanju besedila je oblikovana na osnovi intenzivnosti in kompleksnosti odnosov izseljencev ter njihovih potomcev do »izvornega«³ prostora.

Prva generacija

Med pripadnike prve generacije štejem osebe, ki so bile rojene v »izvorni«⁴ domovini, kjer so tudi bile deležne primarne socializacije in so vsaj začele sekundarno socializacijo.

Vsaj v prvih letih so bili izpostavljeni socializacijskim vplivom primarnega »izvornega«⁵ okolja, zato so »izvorno«⁶ narodnostno (etnično) identiteto, bolj ali manj preoblikovano, ohranili tudi v novem okolju. Pri tem je treba upoštevati zavedno in nezavedno raven. Nekateri sogovorniki so poudarjali, da so Argentinci in ne več Slovenci. Toda v pogovoru se je pokazalo, da so njihov način razmišljanja, šege in navade, gestikulacija itn. vse prej kot argentinski in v čustvenih trenutkih (na primer ob spominu na »izvorno«⁷ domovino, petju slovenskih pesmi, obisku iz domovine) jih je narodna (etnična) identiteta izdala. Drugače, sicer manj pogosto, pa je bilo nasprotno; razglašali so se za Slovence, bolj kot v resnici so, in niso priznali, da je nanje deloma vplivalo novo okolje (Žigon, 1998, str. 98). Identiteto večine pripadnikov te generacije bi lahko označili kot »razcepljeno«, saj so razpeti med neizbežno navezanostjo na novo okolje in na stalno domotožje (prav tam). Načini premagovanja te konfliktna situacije

* Besedilo je del diplomske naloge na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo ter Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki jo je avtor uspešno zagovarjal julija 1999.

¹ Izraz »izvorni«⁸ prostor uporabljam v nadaljevanju besedila za označitev prostora, ki je uokvirjal življenje in skupinsko pripadnost izseljencev pred priselitvijo v novo okolje. O »izvornem«⁹ prostoru govorim tudi med pripadniki druge in tretje generacije, in sicer kot o prostoru, ki je ukvirjal življenje in skupinsko pripadnost staršev in starih staršev pred priselitvijo; vednost o njem in njegovi pomeni so se prenašali in se (hipotetično) prenašajo na mlajše rodove.

so zelo različni; segajo od izrazitega nasprotovanja vplivom večinske družbe in getoizacije do mrzličnega podrejanja, sprejemanja vzorcev večinske družbe ali celo kozmopolitizma, relativizacije v razmerju do kulturnih vzorcev in narodne identitete.

»Razcepljenost« se kaže tudi v odnosu do prostora; (bolj ali manj)so prisiljeni sprejemati novo prostorsko danost,² ki jo vedno spremlja in »definira« navezanost oziroma pripadnost »izvornemu« prostoru.

Pripadnost »izvornemu« prostoru

Pripadniki te skupine so ostali večinoma strogo zavezani »izvorni« kulturi in so se zavestno upirali vplivom imigrantske družbe.

Vsi so iz vrst povojne politične emigracije, ki so imigrantsko družbo, vsaj v prvih letih, razumeli le kot zatočišče pred vrnitvijo v domovino (mit o vrnitvi). Občutku začasnosti se je včasih pridružil še občutek superiornosti, saj so jih kot prišleke in kot sposobne delavce bolj spoštovali hispanoameriške domačine.

Organiziranost skupnega kulturnega življenja je temeljila na močnem ideološkem naboju, utemeljenem na zvestobi slovenstvu in rimskokatoliški veri, oblikovanem na izraziti protikomunistični drži in na »mitu o mučeništvu« - zvestoba spominu na med vojno in po njej pobite domobrance. Na teh postavkah je temeljilo tudi stigmatiziranje ali moralno sankcioniranje tistih, ki so se »preveč« predali vplivom imigrantske družbe. Čeprav lahko večini pripadnikov skupine pripišemo svojevrstno kulturno izolacijo, je treba poudariti, da jih je večina hkrati spoštovala državo, ki jih je sprejela (Žigon, 1998, str. 110).

Med vsemi osebami te skupine ima »izvorni« prostor jasno politično-nacionalno označbo, pomeni torej Slovenijo v okviru političnih meja ali za nekatere celo širšo (in bolj kompleksno) enoto - Slovenijo z

Posameznik oziroma skupnost se najprej identificira z **ozemljem, teritorijem**; človek začrta meje svojega bivališča. Na osebnostni ravni je to prostor konkretnega bivanja, ki mu rečemo »dom«, na skupinski ravni pa je ta teritorialna identiteta »domovina«, pojmovana kot država ali kakšna druga ozemeljska enota. »Teritorialna identifikacija«, kakor jo imenuje Južnič (1987, str. 293), se vedno prepleta z drugimi vezmi pripadnosti: sorodstvom, sosedstvom, skupnim jezikom, etničnostjo, narodnostjo itd. Ozemlje, posebej če je natančno definirano v povezavi z zaokroženo skupnostjo, ima zelo veliko identifikacijsko vlogo (Južnič, 1993, str. 146). Ozemlje, samo po sebi brez pomena in pasivno, dobi pomen z družbeno akcijo in verovanji (Knight, 1982, str. 515). (Foto: Jernej Mlekuž)

zamejstvom kot prostor avtohtone slovenske poselitve. V tej skupini se pripadniki ne identificirajo s prostorom, ki ni nacionalno ali narodno zamejen oziroma nima nacionalno-narodne označbe. »Izvorni« prostor je med pripadniki tega tipa vedno Slovenija; največkrat in predvsem kot nacionalna enota, lahko pa tudi kot narodnostna enota - prostor avtohtone slovenske poselitve.

Poleg slovenskega okolja družin je za večino pripadnikov te skupine izjemno pomembno slovenstvo v krogu društva in cerkve. Slovenski dom kot njihov prostorski nosilec pa ima tudi specifično vlogo nadomestka za »izvorno« domovino - kakor ga tudi sami včasih besedno primerjajo, saj se tu srečujejo predvsem s sonarodnjaki, govori se večinoma v slovenskem jeziku itn. Slovenski dom pomeni zatočišče pred asimilacijskimi vplivi in tako lahko razumemo nestrinjanje nekaterih, ko so v dom začeli zahajati zakonski partnerji neslovenskega rodu, ali močno nasprotovanje neslovenski besedi v tej sicer močno okrnjeni domovini.

Manifestacije pripadnosti »izvornemu« prostoru so številne in na tem mestu navajam le nekatere najizrazitejše:

- pogosti in tesni stiki s sorodstvom v Sloveniji;
- obisk Slovenije ali želja po obisku;
- slovensko državljanstvo;
- udeležba na slovenskih volitvah;
- želja po nadaljevanju roda v Sloveniji;
- želja biti pokopan v Sloveniji;
- pogosto in budno spremljanje dogajanja v Sloveniji; stensko okrasje s podobami slovenskih krajev, zemljevidi itn.;
- želja po navezavi ekonomskih stikov s Slovenijo;
- želja po posesti zemlje ali nepremičnin v Sloveniji (denacionalizacija);
- želja po preselitvi v Slovenijo.

Obisk Slovenije ima za predstavnike te skupine nadvse velik pomen. Nekateri ga primerjajo z »življenjskim romanjem«, z edino željo, ki jo imajo pred smrtjo, in nadvse pomembno se jim zdi, da jo obišejo tudi potomci. Glede na politične vzroke izselitve si večina zaradi strahu pred morebitnimi težavami pred letom 1991 ni upala ali želela obiskati Slovenije. Za večino se je tako pokazala priložnost za obisk šele po dobrih štirih desetletjih, zato so obisk Slovenije nemalokrat spremljale psihološke priprave, saj niso vedeli, kaj jih v Sloveniji čaka, kako jih bodo sprejeli in kako se bodo sami odzivali na vse to.

Obisk Slovenije pa je pri nekaterih, poleg zelo lepih in dragocenih izkušenj, povezan tudi z bolečimi ali celo travmatičnimi spoznanji. Slovenija, kakršna je bila, ko so jo zapustili, ima danes drugačno podobo, nekateri nimajo v Sloveniji nikogar več in se tako večkrat znajdejo pred spoznanjem, da tudi domovina, ki so ji bili zvesti desetletja, ni več njihova prava domovina.

Čeprav so predstavniki te skupine ohranili pripadnost le eni - »izvorni« domovini in niso novega prostora nikoli zavestno sprejeli za svojega, so vendarle postali nezavedno navezani tudi na novo okolje. Ob obisku domovine ugotovijo, da tam nimajo nikogar več, da se je vse spremenilo, v Argentini pa imajo prijatelje, socialni

Veliko avtorjev (Daniels 1993, Lowenthal 1994, Kučan 1996 itn.) poudarja, da se narodna in nacionalna identiteta ne vežeta samo na teritorij kot prostor, začrtan z mejami, temveč da so narodni in nacionalni simboli tudi **krajine** oziroma **krajinske prvine**. »Zaradi vsaj do zdaj relativno počasnega spreminjanja so krajine videti trdno vpete, nepremakljive, in zato varne (kot nosilke identitete). V njih vidimo preteklost, kakršno smo si zapomnili in kakršno si želimo.« (Lowenthal, 1991, str. 4) (Foto: Jernej Mlekuž)

ugled, utečen življenjski ritem itn. in predvsem družino, potomce, za katere je ta tudi domovina.

Pripadnost »izvornemu« in novemu prostoru

V tej skupini najdemo večino predvojnih priseljencev, povojnih priseljencev s Primorske in del povojnih priseljencev, ki so bili bolj sprejemljivi za novo, večinsko okolje.

Predvojni priseljenci in povojni priseljenci s Primorske, ki so prišli v novo deželo večinoma zaradi ekonomskih vzrokov, niso zavestno izražali lastne etnične (narodne) identitete in je tudi niso načrtno prenašali na otroke, bodisi zaradi nepovezanosti v izseljenske organizacije, preobilice eksistenčnih težav v novi družbi ali pragmatičnega načela integracije, da bi se izognili težavam dvojnosti. Tudi del povojnih političnih priseljencev, večinoma tistih, ki so že od samega začetka spoznali, da se v »izvorno« domovino ne bodo več vrnili (ovrgli mit o vrnitvi), se je začel hitro vključevati v novo okolje in tako zavestno ali nezavedno sprejemati njegove vplive. Čeprav so nekateri predstavniki te skupine še lahko vzdrževali ali še vzdržujejo, včasih tudi zelo tesne stike, s slovensko skupnostjo in prenašali »izvorno« narodno (etnično) identiteto na potomce, jih je njihova odprtost in vpetost v novo okolje velikokrat postavljala pred vprašanje dvojnosti narodne (etnične) identitete in

dvojnosti pripadnosti »izvornemu« ter novemu prostoru. »Izvorni« prostor ima med priseljenci s Primorske velikokrat nejasno podobo. Bivanje v drugi državi, takratni kraljevini Italiji, je med priseljenci pustilo določene posledice tudi v razmerju oziroma mejah »izvorne« domovine, kar so pogosto spremljali tudi stiki z »drugačnimi« Slovenci, zamere med skupnostma itn. Primorski Slovenci, ki so se zblížali s slovensko skupnostjo in so bili celo v njej dejavni, so odnos do »izvorne« domovine okrepili in ga bolj ali manj primerjali s Slovenijo.

Na drugi strani pa ima med vsemi drugimi povojnimi priseljenci, tudi med tistimi, ki so popolnoma pretrgali stike s slovensko skupnostjo, »izvorna« domovina jasno podobo v državi Sloveniji.

Manifestacije pripadnosti »izvornemu« prostoru se kažejo različno od posameznika do posameznika (so večinoma enake naštetim iz prejšnje skupine, čeprav se nekatere v tej skupini pojavljajo samo izjemoma in so manj izrazite). Vsem pripadnikom te skupine pa je skupna želja po obisku »izvorne« domovine, ki jih je večina tudi že obiskala. Del pa po enkratnem obisku ni več izrazil želje po ponovnem obisku, kar kaže na pragmatičen in razumski odnos do »izvornega« prostora, ki pomeni domovino le še na simbolični ravni. Včasih tako že težko govorimo o pravi pripadnosti »izvornemu« prostoru, bolj gre za različne oblike simbolične navezanosti nanj.

Kot poseben tip bi lahko izločili priseljence, ki so zavestno zavračali svojo »izvorno« narodno (etnično) identiteto in s tem tudi pripadnost »izvornemu« prostoru. Čeprav med terenskim delom nisem prišel v stik z nobenim, se je po besedah informatorjev našel kak posameznik, ki je zaradi (po)vojnih grozot, ki so se njemu ali njegovi družini zgodile v »domovini«, zavestno zavračal pripadnost in povezanost s slovenstvom in Slovenijo.

Druga in tretja generacija

Med pripadnike druge in tretje generacije štejem osebe, ki so bile rojene v imigrantski družbi, in tiste, ki so bile rojene v emigrantski družbi, a se je njihova percepcija širšega okolja začela v novem, imigrantskem okolju.

2 Srečanje z novim prostorom je prvi stik, ki ga priseljenec doživi ob prihodu. Prvi vtis je izraz močnega emocionalnega razpoloženja, ki je izhodišče in kar nekaj časa vpliva na posameznikov odnos do vsega novega (Lukšič - Hacin, 1995, str. 107). To se je pokazalo tudi med priseljenci v Mendozi: večina tistih, ki so novo prostorsko danost sprejemali kot neprimerno ali celo nemogočo in jo opisovali kot »grdo, umazano, pusto, obupno, peklensko« itn., je zaprla v krog družine in slovenske skupnosti ter se zelo omejeno in počasi odpirala večinski družbi. Na drugi strani pa so bili tisti, ki jim je bil prvi stik z novim prostorom neboleč ali celo prijeten, bolj pripravljeni, da se vključijo v novo družbo.

Prvi stik z novim prostorom je bil, v našem primeru s suho, na pol puščavsko in takrat še precej »divjo« pokrajino na poti v Mendozo in v njeni okolici, za nekatere zelo boleč in celo travmatičen.

Za drugo in tretjo generacijo je značilno, da se posameznik kmalu po rojstvu znajde pred problemom »dvojnosti socializacije« oziroma inkulturacije. Če so se starši odločili, da bodo z otrokom govorili v slovenskem jeziku, je ta socializiran na ta način do stikov z zunanjim svetom. Srečanje z drugače govorečimi in socializiranimi vrstniki na dvorišču, v šoli itn. oblikuje željo po integraciji v skupnost vrstnikov. Zaradi novih identifikacijskih zgledeov se hitro nauči dominantnega jezika in navad ter tako postane del te skupnosti. Začuti inferiornost družinskega okolja, ugotovi, da je zanj, za njegov socialni položaj odločilnejša kultura okolja oziroma njegovo ujemanje z njo. V tem trenutku je pristop staršev tisti, ki odloča o tem, ali bo otrok ohranil vzporedno slovensko identiteto ali se bo popolnoma prepustil vplivom asimilacije. Proti koncu pubertete, na koncu oblikovanja osebnosti, nekateri posamezniki ponovno začutijo potrebo po identificiranju s kulturo staršev. V drugih primerih pa so posamezniki hoteli popolnoma pretrgati z »izvirno« kulturo, a se jim je čez desetletja, ko so dosegli temeljne življenjske cilje, spet pojavila želja po poglobitvi narodostne identitete, po vrnitvi h koreninam (Žigon, 1998, str. 99-100).

Osnovna razdvojenost pripadnikov druge in tretje generacije je torej razdvojenost na »teritorialno« pripadnost oprijemljivi kulturi, v katerih se pripadniki socializirajo, in na pripadnost »imaginarni« kulturi; s slednjo pridejo v stik predvsem v družini, lahko tudi v izseljenških društvih, njena glavna značilnost pa je neoprijemljivost, celo mitskost (Žigon, 1998, str. 100). Razdvojenost druge in tretje generacije je vidna tudi v navezanosti oziroma pripadnosti prostoroma. Na eni strani prostor, v katerem bivajo in ga poznajo kot edinega resničnega, in na drugi strani »imaginarni«

»izvirni« prostor, ki ga poznajo (slutijo) zgolj iz pripovedovanja, slik, fotografij in ki je še veliko neoprijemljivejši in mitski od »izvirne« kulture, ki jo lahko neposredno opazujejo v krogu družine in slovenske skupnosti.

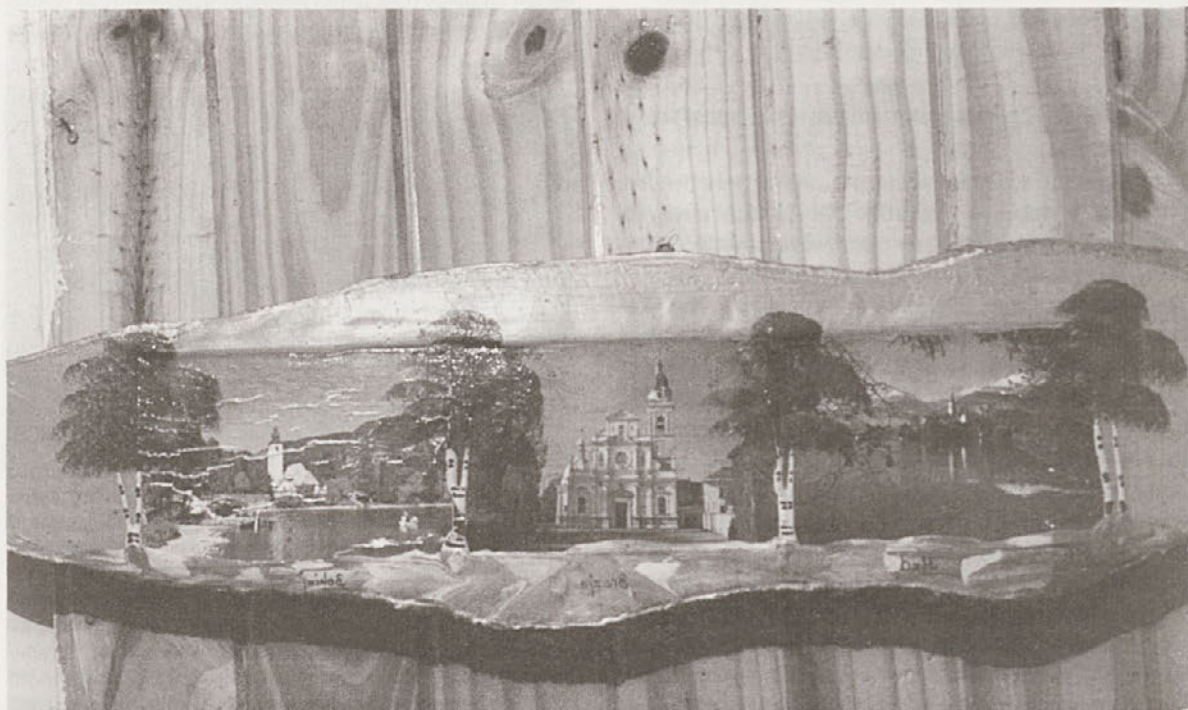
Vednost o izvornosti »izvirnega« prostora brez simbolne navezanosti ali pripadnosti temu prostoru

V ta tip spada večina potomcev predvojnih priseljencev, velik del potomcev povojnih priseljencev s Primorskega in vsi tisti (z njimi tudi njihovi potomci), ki so zavestno ali nezavedno pretrgali s kulturo staršev. Mednje spada tudi večina tistih, s katerimi se nisem srečal, saj nimajo stikov s slovensko skupnostjo.

Za to skupino je značilno, da se bolj ali manj identificirajo z novo oziroma zanje edino primarno kulturo in jim največkrat ostajajo le še nekateri podzavestni vedenjski vzorci, značilni za »izvirno« kulturo. Starši jim niso načrtno in dovolj jasno (ali pa jim sploh niso) predstavili »izvirne« kulture in etnične (narodne) identitete. Nekateri so podlegli vplivom asimilacije zaradi neobveščenosti in zmedenosti. Starši so govorili slovensko, a Slovenije kot države ni bilo nikjer.

Vedo, od kod izvirajo njihovi predniki, toda ta vednost ni povezana s simbolno navezanostjo ali pripadnostjo »izvirnemu« prostoru.

Vednost o »izvirnem« prostoru se največkrat nanaša na ime države ali rodnega kraja prednikov in na nekatere stereotipe (največkrat so to gore, gozdovi, veliko zelenja, vojne, veliko svinjskega mesa itn.)

Prostor, ki ga družba naseljuje, ima v kulturnem smislu simbolične pomene, v družbenem pa je praviloma semantično strukturiran (Južnič 1997, str. 283), zato se pripadnost prostoru pri človeku ne more izražati le z opredelitvijo teritorialnih meja. Če je ozemlje ena od osnov za oblikovanje etnične, narodne in nacionalne identitete, mora v zavesti etnije, naroda in nacije obstajati določeno videnje tega prostora. Tako se etnična, narodna in nacionalna identiteta ne vežejo samo na ozemlje, določeno z mejami, temveč tudi na kraje in krajine. (Foto: Jernej Mlekuž)

Pri večini potomcev predvojnih priseljencev in pri nekaterih potomcih povojnih priseljencev s Primorskega je bilo opaziti slabo poznavanje političnih enot (držav) »izvornega« prostora. Temu velikokrat sledi tudi nejasna etnična (narodna) identiteta, ki jo pripisujejo svojim staršem oziroma starim staršem. Nejasno razločevanje etničnosti (narodnosti), državljanstva staršev ali starih staršev oziroma države, v kateri so ti bivali, in države, v kateri je danes njihov rodni kraj, med številnimi pripadniki te skupine največkrat povzroča zmedenost in nerazumevanje njihove »izvorne« etničnosti (narodnosti) in meja »izvorne« domovine staršev oziroma starih staršev.

Zato je razumljiv je tudi njihov odnos do slovenske osamosvojitve, ki ga večina sprejema oziroma ga je sprejemala indiferentno ali se z njim celo niso strinjali. *»Za mene je bila ena škoda (osamosvojitve Slovenije). Nimam kaj zgubiti, toda se je zgubila podoba ene močne države Jugoslavije. Jugoslavija je bila včasih svetovna sila v ladjedelništvu pa v nogometu.« (v kastilščini)*

Želja po obisku domovine (starih) staršev je v tej skupini neopazna in je največkrat (če obstaja) omejena na družinsko oziroma rodovno biografjo in le izjemoma seže prek hiše in vasi, kjer so bivali starši oziroma stari starši.

»Nimam posebne želje, ker ne vem, kaj bom lahko videl. Recimo, da bi šel pogledat hišo mojega očeta, ne vem niti kje je, jo sploh verjetno ni več. So jo porušili v vojni. Nimam tam ne sorodstva, nimam nič. Nimam nič od nič.« (v kastilščini)

»Bi rad šel pogledat vas, najt kakšnega sorodnika. Obisk ostale Slovenije ni pomemben. Imaš lepe stvari za videt v Sloveniji in drugod prav tako. V Italiji, Franciji. Vsak kraj ima svoje lepote.« (v kastilščini)

Simbolna navezanost na »izvorni« prostor, brez pripadnosti temu prostoru

V to vmesno kategorijo lahko uvrstimo večino tistih, ki se označujejo za »Slovence po rodu«. Sem spada večina oseb, ki so bile rojene in so krajši čas živele v »izvorni« domovini, večji del socializacije pa je potekal v novem, imigrantskem okolju pod močnim vplivom imigrantske kulture; večina tistih, ki so zavestno ali nezavestno pretrgali s kulturo staršev in se jim je v »zrelejšem« življenjskem obdobju pojavila želja po poglobitvi »izvorne« narodnostne (etnične) identitete, po vrnitvi h koreninam, in vsi, ki pasivno spremljajo slovenstvo.

Ohranjanje »izvorne« kulture teh oseb ima zelo širok razpon. Vsi poznajo življenjsko zgodbo oziroma zgodbo o priselitvi njihovih prednikov in izražajo željo po tesnejših stikih z »izvorno« kulturo in »izvornim« prostorom. Nekateri dobro govorijo slovensko, večina pa pomanjkljivo ali pozna samo kakšno slovensko besedo. Nekateri se celo začnejo (ponovno) učiti slovenskega jezika, občasno obišejejo prireditve slovenskega društva, večina pa ni motivirana, da bi tesneje ohranjala stik s slovenstvom ali celo začela tako ali drugače dejavno sodelovati.

»Izvorni« prostor ima med pripadniki te kategorije največkrat podobo Slovenije. Hiša, vas ali mesto, kjer so

bivali starši oziroma stari starši, so prav gotovo pomembni elementi »izvornega« prostora, toda za večino je »imaginarna«, »izvorna« kultura najoprijemljivejša na stopnji slovenstva in v prostoru Slovenije. Tako so nekateri posamezniki, ki jim družinska vzgoja ni jasno predstavila »izvorne« kulture kot slovenske in katerih starši se niso jasneje narodno (etnično) opredeljevali, našli pri iskanju svojih korenin najlažjo oprijemljivost prav v slovenstvu in v Sloveniji kot o »izvorni« domovini.

Drugačno podobo ima »izvorni« prostor med sicer zelo redkimi posamezniki s Primorskega, ki so bili rojeni in so krajši čas živeli v »izvorni« domovini, večji del njihove socializacije pa je potekal pod močnim vplivom imigrantske kulture. »Izvorni« prostor zanje ni Slovenija, temveč rodna vas ali mesto in nezamejena okolica, ki jo posamezniki poznajo in je bila (zanje) funkcijsko povezana z njihovim »izvornim« krajem.

Med nekaterimi potomci predvojnih in povojnih priseljencev s Primorskega bi lahko govorili tudi o nekakšni razdvojenosti v odnosu do »izvornega« prostora. Gre za nezamejeno (bolj ali manj obsežno) okolico rodne kraja staršev in na drugi strani državo Slovenijo; torej za družinsko vzgojo, ki hote ali nehote ni poudarjala slovenstva, in na drugi strani za oprijemljivo enoto v obliki države.

Z osamosvojitvijo Slovenije so nekateri začutili močnejšo željo po odkrivanju »izvorne« kulture. Njihovi starši so govorili slovensko, a Slovenija kot država ni obstajala. Šele z osamosvojitvijo sta Slovenija in slovenstvo dobila oprijemljivo podobo v obliki državnosti; odnos do »izvorne« kulture in prostora se je izkristaliziral in postal oprijemljivejši.

Manifestacije simbolične povezanosti z »izvornim« prostorom se med osebami te skupine kažejo najpogosteje:

- v (želji po) navezovanju (tesnejših) stikov s sorodstvom v »izvorni« domovini;
- v (želji po) obisku Slovenije oziroma »izvornega« prostora;
- v bolj ali manj povečanem zanimanju za dogajanje v »izvorni« domovini;
- v (želji po) pridobitvi slovenskega državljanstva;
- posredno prek učenja slovenskega jezika, obiskovanja slovenskih prireditev, »domoznanskim« zanimanjem za »izvorno« kulturo, prostor itn.

Stiki ali največkrat zgolj vednost, da živijo sorodniki v »izvorni« domovini, je za pripadnike te skupine zelo pomemben dejavnik v iskanju »izvorne« etnične (narodne) identitete in oprijemljivosti »izvornega« prostora. Čeprav je v tem primeru zelo težko ločiti biografski oziroma rodovni kontekst od etničnega (narodnega), je sorodstvo najvidnejša in hkrati najoprijemljivejša vez z »izvornim« prostorom.

»Človek si misli: imamo sorodnike tam, potem je Slovenija tudi malo naša.«

V tej kategoriji se lahko že pojavi želja po pridobitvi slovenskega državljanstva. Gre za simbolični pomen, ki ne zahteva veliko truda, predvsem pri tistih, ki jim simbolika veliko pomeni.

Želja po obisku »izvornega« prostora je poleg rodne hiše staršev, vasi ali mesta največkrat povezana z obiskom

Kot prejšnje fotografije tudi ta prikazuje stensko okrasje mendoških Slovencev. (Foto: Jernej Mlekuž)

naravnih in kulturnih znamenitosti Slovenije. Izjema so osebe, ki »izvirne« domovine ne primerjajo s Slovenijo, temveč s kakšno manjšo, ponavadi nezamejeno enoto.

Pripadnost »izvornemu« prostoru

V ta tip spadajo le posamezniki, ki so bili deležni stroge slovenske vzgoje v družini in ki so tudi kasneje ohranili tesne stike s slovensko skupnostjo. Njihova primarna in sekundarna socializacija je bila strogo povezana s posredovanjem slovenske kulture, vrednot, norm itn. Pripadnikov, ki niso bili deležni načrtne slovenske vzgoje v družini in kasnejših stikov s slovensko skupnostjo, v tej skupini ni.

Za vse pripadnike skupine ima »izvorni« prostor jasno narodnostno in politično oznako oziroma pomeni Slovenijo v okviru narodnostnih in političnih meja.

Za večino iz te skupine je bila zelo pomembna osamosvojitve Slovenije, ki so jo neredko označevali kot prelomnico v njihovem doživljanju »izvirne« narodne (etnične) identitete. Ne samo, da je »izvorni« prostor dobil oprijemljivejšo podobo v obliki državnosti, tudi sprememba političnega sistema je naredila odnos do »izvirne« domovine končno pozitiven.

Manifestacije pripadnosti »izvornemu« prostoru med pripadniki te skupine se bolj neposredneje in najpogosteje kažejo:

- v pogostih in tesnih stikih s sorodstvom v Sloveniji;
- v obiskih ali željah po obisku Slovenije, ki ga največkrat doživljajo kot zelo pomemben dogodek;
- v želji po slovenskem državljanstvu;
- v slovenskih volitvah;
- v želji po nadaljevanju roda v Sloveniji;
- v želji biti pokopan v Sloveniji;

- v želji po šolanju otrok v Sloveniji;
- v pogostem spremljanju dogajanja v Sloveniji;
- v stenskem okrasju s podobami slovenskih krajev, zemljevidov, ur v obliki slovenskega državnega teritorija itn.;
- v želji po navezavi ekonomskih stikov s Slovenijo;
- v želji po posesti zemlje ali nepremičnin v Sloveniji (denacionalizacija);
- v razmišljanju o preselitvi v Slovenijo.

Obisk »izvirnega« prostora je za večino pripadnikov te skupine nadvse pomembna stvar. Kot sem že omenil pri predstavnikih prve generacije, je tudi pri nekaterih pripadnikih druge in le izjemoma tretje generacije obisk povezan z nekakšnimi psihološkimi pripravami in z zelo emocionalnimi odzivi ob obisku, ki se pri večini kažejo v izbruhih nepopisnega navdušenja, občutkih »resničnega« zavedanja narodnih in ozemeljskih korenin in pri drugih (v manjšem številu) v nekakšnem razočaranju kot posledici družinske vzgoje in vpliva slovenske skupnosti zaradi stalnega idealiziranja »izvirne« domovine ter nekritične sentimentalne zazrtosti »nazaj v domači raj«.

Če smo za osebe predhodnega tipa rekli, da v Sloveniji poleg rodne hiše in kraja staršev ali starih staršev obiščejo tudi naravne in kulturne znamenitosti dežele – tako imenovane ljubke kraje (locus amoenorum), osebe tega tipa ponavadi obiščejo tudi tako imenovane svete kraje³ (locus sacrum) in tako podoživljajo zgodovino (Brezje, Teharje itn.) ter jim večkrat pripisujejo velik pomen.

O preselitvi v »izvorno« domovino razmišljajo predvsem tisti, pri katerih »izvirna« etnična identiteta in pripadnost »izvornemu« prostoru občutno prevladata nad občutkom pripadnosti večinski kulturi in prostoru.

Takih je zelo malo, saj vpetost v večinsko okolje (družina, prijatelji, služba, socialni položaj itn.) kljub močni pripadnosti »izvorni« kulturi in prostoru, prevlada. Razmišljanje o preselitvi v »izvorno« domovino večkrat spremljajo tudi osebne izkušnje oziroma izkušnje staršev, ki so se večinoma s težavo prilagajali ter vključevali v novo okolje in večkrat trpeli zaradi razbitja družin.

Sklep

Odnosov do »izvornega« prostora je toliko, kolikor je posameznikov, izseljencev. Še veliko večja zmeda nastane, če ta odnos postavimo v okvir pripadnosti »izvorni« kulturi in »izvorni« etnični (narodni) identiteti. Zato je dana tipologija grob poseg v raznovrstnost individualnih odnosov do »izvornega« prostora in je le ena izmed možnih oblik sistematizacije (in razumevanja) odnosov do »izvornega« prostora, vendar hkrati edini (meni dostopen) način, da skušam v tej raznovrstnosti odkriti splošnejše pojave.

Navezanost oziroma pripadnost »izvornemu« prostoru se gotovo povezuje s pripadnostjo »izvorni« kulturi oziroma »izvorni« etnični (narodni) identiteti, čeprav odnos ni vedno linearen. Srečamo osebe, ki dosledno ohranjajo »izvorno« etnično (narodno) identiteto; v družinskem krogu govorijo le slovensko, ohranjajo šege in navade »izvorne« kulture itn., toda »izvornemu« prostoru v svojem občutenju »izvorne« etnične (narodne) identite ne pripisujejo velikega pomena, ne izražajo želje po obisku in po nadaljevanju roda v njem, ne pripisujejo velikega pomena slovenskem državljanstvu itn. Na drugi strani se zdi, da je nekaterim prostorska oznaka ključni dejavnik v ohranjanju »izvorne« etnične identitete. Ne znajo več slovenskega jezika, pozabili so in ne pogrešajo »izvornih« šeg, navad, hrane, glasbe itn., toda ponosno razkazujejo slovensko državljanstvo, si močno želijo obiskati »izvorno« domovino, na stene domov obešajo fotografije, slike in zemljevide »izvorne« domovine, si celo želijo, da bi njihov rod ponovno zaživel v »izvorni« domovini itn.

Velikokrat je težko in celo nemogoče razlikovati med miljejem prostora in kulture, med občutki teritorialne vezanosti ali pripadnosti in etnično ali nacionalno samozavestjo. Razumevanje je lažje, če prostorsko opredeljeni del človekove eksistence ali »sentimentalno orientacijo«, kakor jo imenuje Južnič (1987, str. 292), opredelimo na eni strani kot identifikacijsko, po drugi pa kot prestižno. Pri prvi gre za teritorij kot prostor bivanja in z njim povezano domačnost, druga pa je povezana z vrednotenjem posameznih delov okolja glede na pomen, ki mu ga pripisujeta družba in kultura, in s tem povsem institucionalizirana.

Gre torej za delitev, ki se zdi, da lahko pomaga razumeti bistveno razliko v odnosu do »izvornega« prostora med prvo generacijo in naslednjimi generacijami, med socializacijo v novi in stari domovini, čeprav tudi med tako imenovano identifikacijsko in prestižno sentimentalno orientacijo ni vedno ostrih meja.

Lenz-Romeissova je z empirično raziskavo prišla do sklepa, da se čut za domovino ne izpolni skozi »kri in

zemljo«, temveč da se človek, ki do določenega kraja razvije simbolično navezanost, pri tem tako opira na druge ljudi v kraju, ki jih pozna in s katerimi goji stike. Kraj tako simbolizira družbene odnose (Kučan, 1996, str. 20-21). Tudi Smith (1991, str. 23) ugotavlja, da so za etnične identitete »bolj kot prebivanje na nekem kraju ali njegova posest, pomembni dodani pomeni in asociacije, ki jih kraj vzbuja«. Povezanost skupinske identitete družbene skupine s prostorom, v katerem biva, se oblikuje skozi družbene odnose in ne izhaja iz prostora samega. Izseljenci in njihovi potomci so v stalni razdvojenosti med odnosi, ki jih imajo z večinsko družbo, in odnosi znotraj izseljenske skupnosti in družine; s tem pa tudi v stalni razdvojenosti med novo in »izvorno« domovino.

Intenzivnost stikov z večinsko in z izseljeniško družbo oziroma njihovo razmerje je torej zelo pomembno v odnosu do novega in »izvornega« prostora, čeprav ne smemo pozabiti, da gre pri nekateri priseljencih in njihovih potomcih za neposredno povezavo z »izvorno« domovino, brez aktivnosti v društvih, stikov s sonarodnjaki itn.

Seveda je nemogoče zanikati vlogo prostora in njegovega izkustva. Brez stikov ali obiskov »izvorna« identiteta zgubi svojo realno oprijemljivo podlago, ostane na ravni »mita« in je zato močnejše izpostavljena asimilaciji, izginjanju.

Pomembno je tudi upoštevati zavedno in nezavedno raven »izvorne« etnične (narodne) identitete in odnosov do »izvornega« prostora. Mejo med njima je včasih težko, celo nemogoče začrtati. Na eni strani bi torej lahko govorili o folklorno-simbolni identiteti, ki se kaže tudi v odnosu do »izvornega« prostora v državljanstvu, stenskem okrasju z motivi slovenskih krajev in pokrajin itn., in na nezavedni ravni o »bazični« oziroma »primarni« identiteti, ki se kaže v željah po nadaljevanju roda v »izvorni« domovini, v želji biti pokopan v domovini.

Razlikovanje se kaže tudi v krajih, ki jih izseljenci in njihovi potomci obiščejo v »izvorni« domovini. Na eni strani gre za svete kraje (locus sacrum), pri čemer podoživljajo zgodovino, in na drugi strani za priljubljene kraje (locus amoenorum), v katerih se je zaradi novih navad sveto na novo oblikovalo. Tako je »izvorna« narodna prostorska identiteta mešanica starih in novih simbolov, mešanica zgodovinske teže in lahkosti

3 V zvezi s posebnim identificiranjem, narodnim ali religioznim, so pomembni predvsem zgodovinski kraji. Povezava narodne identitete z določenimi deli ozemlja, z določenimi kraji ima mitsko in subjektivno vrednost (Smith, 1991). Tudi Južnič (1993, str. 148) poudarja močan naboj zgodovinskih krajev za istovetnost naroda. Hkrati pa poudari vlogo »svetih« krajev, dežel in celo rek za povezanost skupinske identitete s prostorom, ki je strukturiran na različne enote in je več kot zgolj določen z mejami. Religija je sploh lahko močno vplivala na utrjevanje etnične zavesti, saj so se z njo izražale skoraj vse družbene predstave arhaičnih družb (prav tam, 1987, str. 228). Močan naboj »svetih krajev« v zvezi s (skupnim) narodnim in religioznim identificiranjem je bilo moč opaziti tudi med po drugi svetovni vojni v Argentino priseljenimi Slovenci. V večini obiskanih družin so se na stenskem okrasju ponavljale fotografije in slike Brezij, ki so se tudi v zvezi z obiski Slovenije izkazale kot najbolj obiskan kraj.

potrošniškega bivanja (Kučan, 1996, str. 25). Na kraje, krajine in krajinske prvine se vežejo stereotipi »izvornega« prostora, ki imajo podobo tradicionalne, »domačijske«, vaške Slovenije in slovenske kulture, kakršno so izseljenci zapustili, jo z idealiziranjem negovali in z vzgojo prenašali na mlajše rodove. Vsebina omenjenega stereotipa se kljub modernizaciji življenja v »izvorni« domovini do osamosvojitve Slovenije – dotlej so bili stiki in obiski zelo omejeni – skorajda ni spreminjala in se je vse do danes, sicer na posameznih mestih že dobro načeta, ohranila; kar se kaže tudi ob obiskih domovine, ko nekateri izseljenci in tudi njihovi otroci s precejšnjo začudenostjo in nestrinjanjem sprejemajo prostorsko danost, ki je drugačna od tiste, ki so jo zapustili oziroma negovali v spominu dolga desetletja.

Če se vrnem na začetek in ponovim uvodno misel: odnosov do »izvornega« prostora je toliko, kolikor je posameznikov, izseljencev, najbolje ponazorim ključni aspekt naloge, saj je vsak individualen odnos enkraten, neponovljiv zaradi spleta osebnostnih lastnosti, zgodovinskih, socialnih, kulturnih, političnih itn okoliščin in še marsičesa, česar nismo upoštevali. Hkrati pa ne morem zanikati, da se ne kažejo nekatere splošnejše značilnosti tega odnosa, ki sem jih odkrival oziroma skušal odkrivati med štirimesečnim bivanjem med Slovenci in njihovimi potomci v Mendozi.

Literatura

- Detela, L., 1993: »Tri Slovenije« kot nedeljiv vezni člen skupne slovenske usode. Meddobje, 27, 1–2, str. 3–17.
- Južnič, S., 1987: Antropologija. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede/Državna založba Slovenije, 341 str.
- Južnič, S., 1991: Identiteta. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede 399 str.
- Knight, B. D., 1982: Identity and Territory: Geographical Perspectives on Nationalism and Regionalism. Annals of the Association of American Geographers, 72, 4, str. 514–531.
- Kučan, A., 1996: Dejavniki nacionalne prostorske identitete v Sloveniji. Doktorska disertacija. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Inštitut za krajinsko arhitekturo.
- Low S., M., 1992: Symbolic Ties that Bind. Place Attachment in the Plaza. V: Place Attachment. A Conceptual Inquiry. New York, Plenum Press, str. 165–185.
- Lowenthal, D., 1991: British National Identity and the English Landscape. Rural History, 2, 2, str. 205–230.
- Smith, A., D., 1991: National Identity. University of Nevada Press, 226 str.
- Žigon, Z., 1998: Otroci dveh domovin: slovenstvo v Južni Ameriki. Ljubljana, ZRC SAZU, 269 str.

dr. Mojca Ravnik

DRUŽINA, SORODSTVO IN MIGRACIJE

Od leta 1982 izseljenstva nisem raziskovala, vendar sem se pri kasnejših raziskavah družine in sorodstva z izseljenstvom ves čas srečevala. Na povabilo urednice Glasnika SED, posvečenega tej témi, kratko povzemam svoje raziskave o prepletanju pojavov v družini, sorodstvu, migracijah na splošno in izseljenstvu.

V seminarju za etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva na Oddelku za etnologijo smo se v letih 1980–1982 seznanjali z literaturo, metodami in raziskovalci, ne samo v etnologiji, temveč tudi v sorodnih vedah. O tem sem pisala v Glasniku SED leta 1982 (Ravnik, 1982). Večkrat smo se pogovarjali o tem, da bi etnologija lahko zapolnila vrzel, ki jo puščajo različne druge stroke, in da bi bila njena naloga raziskati način življenja izseljencev, povratnikov, izseljenških družin in prebivalcev krajev ter pokrajin, od koder so se izselili in kjer so se naselili. Za to bi morala bolje izdelati metodologijo, že takrat pa smo tudi vedeli, da bi morala imeti v njej pomembno vlogo družina in sorodstvo. Pri raziskovanju izseljevanja prebivalcev Grosupljega in okolice ob koncu prejšnjega in na začetku tega stoletja do prve svetovne vojne (Ravnik, 1981) so me zato zanimale družinske razmere, ki so bile razlog za izseljevanje, položaj posameznih družinskih članov, življenje okrnjenih družin doma, po povratku ali